

Kunnallisvaalit kunnan organisaation kannalta

Kuokkanen, Eija

Eija Kuokkanen
Laurea Hyvinkää

Kunnallisvaalit kunnan organisaation kannalta

Eija Kuokkanen
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2009

Eija Kuokkanen

Kunnallisvaalit kunnan organisaation kannalta

Vuosi 2009 Sivumäärä 36

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kuvata havaintoihini sekä lakeihin ja niiden pohjalta annettuihin ohjeisiin perustuen kunnallisvaaleihin ts. kuntavaaleihin liittyvää prosessia nimenomaan kuntaorganisaation kannalta ja tuoda esille myös se, miten paljon kunnallisvaalit työllistävät kunnan viran- ja toimenhaltijoita. Kyseessä on case-tyyppinen havainnoiva tutkimus.

Kunta järjestää vaaleja keskimäärin kerran vuodessa. Vaaleista neljän vuoden välein järjestettävät kuntavaalit ovat niistä työläimmät. Vaaleissa ylimpänä vaaliviranomaisena toimii oikeusministeriö, joka vastaa vaalien järjestämisestä. Kunnan keskusvaalilautakunta paikallisena vaaliviranomaisena on vastuussa paikallisella tasolla vaalien järjestämisestä.

Työssä käydään läpi erityisesti kuntavaaleja säätelevää lainsäädäntöä, oikeusministeriön vaaliohjeita sekä tutustutaan etupäässä paikallisiin vaaliviranomaisiin: keskusvaalilautakuntaan, vaalilautakuntaan, vaalitoimikuntiin ja ennakkoäänestyspaikkojen vaalitoimitsijoihin sekä niiden tehtäviin. Vaaliprosessia kuvataan vaaleja edeltävistä toimenpiteistä aina niiden jälkeisiin toimenpiteisiin. Väliin mahtuu ennakkoäänestys, varsinainen vaalipäivä sekä äänestystulos ja sen julkistaminen.

Lähdeaineistona on käytetty säädöksiä, oikeusministeriön laatimia ohjeita sekä oikeuskirjallisuutta.

Eija Kuokkanen

Municipal Elections from the Point of View of Municipal Organisation

Year 2009 Pages 36

The aim of my thesis is to describe the procedure related to municipal elections expressly from the point of view of the municipal organisation and also bring into view the fact to what extent the municipal elections engage municipal employees. This study is based on my perceptions as well as the laws and directions based on these laws. Thus the question is of a perceptive case study.

A municipality arranges an election on the average once a year. The municipal election every four years is the most engaging. The highest electoral authority in the election is the Ministry of Justice, which is in charge of arranging the election. The Central Election Committee of the Municipality as a local authority is responsible for organizing the election on the local level.

Especially the legislation concerning municipal elections and electoral directions from the Ministry of Justice are surveyed. Also the local electoral authorities: Central Election Committee, election committees at the polling stations, electoral commissions and election commissioners at advance polling stations as well as their tasks are taken into view. The electoral procedure is described from the preceding to the subsequent measures. In the middle there are the voting in advance, the election day, the voting result and its publishing.

As source material there have been used regulations, the directions from the Ministry of Justice and judicial literature.

Key words municipality, election, right to vote, voting, councillor, council

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	7
1.1	Tavoite ja tausta	7
1.2	Aiheen rajaaminen	7
2	Case-organisaatio	8
3	Kunnallisvaaleja säätelevä lainsäädäntö	8
3.1	Yleistä	8
3.2	Kuntalaki.....	10
3.2.1	Kunnallisvaalit	10
3.2.2	Valtuutettujen lukumäärä.....	11
3.2.3	Äänioikeus ja vaalikelpoisuus.....	11
3.3	Vaalilaki.....	12
3.3.1	Taustaa.....	12
3.3.2	Vaalien toimittamisen periaatteita	13
3.3.3	Vaalilain yhteiset säännökset	14
3.3.4	Kunnallisvaaleja koskevat vaalilain säännökset	14
3.4	Laki ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta	15
3.4.1	Taustaa.....	15
3.4.2	Lain sisältö.....	15
3.5	Oikeusministeriön vaaliohjeet.....	16
4	Kunnallisvaalien järjestäminen	16
4.1	Vaaliviranomaiset	16
4.1.1	Keskusvaalilautakunta	17
4.1.2	Vaalilautakunnat.....	18
4.1.3	Vaalitoimikunnat	18
4.1.4	Muu tarvittava henkilöstö	19
4.2	Toimenpiteet ennen vaaleja	19
4.2.1	Valmistelevat toimenpiteet.....	19
4.2.2	Ehdokasasetteluun liittyvät tehtävät.....	20
4.3	Ennakkoäänestys	20
4.3.1	Yleistä	20
4.3.2	Ennakkoäänestyksen aika ja paikka	21
4.3.3	Vaalitoimitsijat	21
4.3.4	Ennakkoäänestysasiakirjat ja leimasimet.....	22
4.3.5	Vaalitietojärjestelmä	22
4.3.6	Ennakkoäänestystapahtuma	22
4.3.7	Ennakkoäänestyspäivän jälkeiset toimet	24
4.3.8	Ennakkoäänestysasiakirjojen tarkistaminen.....	24
4.4	Vaalipäivä	25
4.4.1	Vaalipäivän äänestyksen järjestäminen.....	25

4.4.2	Äänestystapahtuma	25
4.4.3	Vaalipäivän äänestyksen päättäminen ja alustava ääntenlaskenta...	26
4.5	Vaalien tuloksen laskenta ja vahvistaminen	27
4.5.1	Ennakköänten laskenta.....	27
4.5.2	Alustava ääntenlaskennan tulos ja tiedottaminen	27
4.6	Tarkastuslaskenta ja tuloksen vahvistaminen	28
5	Vaalien jälkeiset toimenpiteet	29
5.1	Asiakirjojen arkistointi	29
5.2	Vaalirahoitukseen liittyvät tehtävät	30
5.3	Vaalikustannukset	31
6	Yhteenveto ja johtopäätökset	31
	Lähteet	33
	Kuvat	34
	Liitteet	35
	Liite 1 Määräaikoja 26.10.2008 toimitettavissa kunnallisvaaleissa	35

Laki- ja lyhennysluettelo

HL	Hallintolaki 434/2003
JulkL	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999
KotikuntaL	Kotikuntalaki 201/1994
KuntaL	Kuntalaki 365/1995
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
PuolueL	Puoluelaki 10/1969
Vaalirahoituslaki	Laki ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta 414/2000
VL	Vaalilaki 714/1998
Tasa-arvoL	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

1 Johdanto

1.1 Tavoite ja tausta

Työni tavoitteena on case-tyyppisesti tutkia, havainnoida ja kuvata kunnallisvaalien eli kunta-vaalien järjestämiseen liittyvää prosessia kuntaorganisaatiossa lakien ja niiden pohjalta laadittujen ohjeiden ja aikataulujen valossa ja erityisesti sitä, minkälaisia toimenpiteitä vaalien järjestäminen kuntaorganisaatiossa vaatii.

Tutkin koko prosessia nimenomaan siltä kannalta, miten se työllistää kunnan viran- ja toimenhaltijoita. Kunta järjestää vaaleja keskimäärin kerran vuodessa, jolloin viran- ja toimenhaltijoilla on myös muut työtehtävät hoidettavanaan. Kuntavaalit järjestetään neljän vuoden välein.

Tuon esille myös kuntavaaleja säätelevän lainsäädännön ja oikeusministeriön niiden pohjalta antamat ohjeet vaalien järjestämisestä ja siihen liittyvistä aikatauluista sekä tutustun aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Vaikeutena oli löytää ajantasaista ja varsinkin kunnallisvaaleihin liittyvää kirjallisuutta.

Suoritin opintoihini liittyvän harjoittelun case-kunnassa (Lopen kunnassa) juuri kunnallisvaaleihin liittyen ja olin sisällä organisaatiossa havainnoimassa ja työskentelemässä, toimin myös vaalivirkailijana ennakoäänestyksessä. Kuvaamalla ja tutkimalla vaalien järjestämistapaa, pyrin selvittämään, miten prosessi toimii, miten se vaikuttaa vaalien järjestämisessä mukana olleiden kunnan viran- ja toimenhaltijoiden työmäärään ja onko löydettävissä kehittämiskohtia sekä kannattaako kunnan omaa henkilöstöä käyttää vaalityöskentelyssä. Selvitän myös sitä, millä tavalla vaaleihin liittyvät suhteellisen yksityiskohtaiset lait, niiden pohjalta laaditut ohjeet ja tarkkaan määritellyt aikataulut lisäävät viran- ja toimenhaltijoiden paineita selviytyä ja joustaa myös omien muiden töiden hoitamisesta vaalien järjestämisen aikaan.

1.2 Aiheen rajaaminen

Rajaan ulkopuolelle määräaikaisella lailla mahdollistetun sähköisen äänestyksen, koska case-kunta ei ollut niiden kuntien joukossa, joissa se vuoden 2008 kuntavaaleissa oli mahdollista ensimmäistä kertaa kokeiluna. Samoin jätän käsittelemättä vuoden 2008 kuntavaalien kanssa järjestetyt Kainuun maakuntavaalit, jolloin Kainuun hallintokokeiluun kuuluvien kuntien ääni-oikeutetuilla oli kaksi äänioikeutta heidän valitessaan oman kuntansa valtuuston sekä maakuntavaltuuston. Tällaisia vaaleja kutsutaan kaksoisvaaleiksi. Samoin rajaan ulkopuolelle Ahvenanmaan itsehallintolaillla säädellyn Ahvenanmaan kunnallishallinnon.

2 Case-organisaatio

Lopen kunta on Kanta-Hämeen eteläisin kunta, sijainniltaan erinomainen ja kauniin luontonsa sekä lukuisten järviensä ja lampiensa ansiosta siellä on myös paljon kesäasukkaita. Väkiluku kasvaa kesäkautena lähes puolet suuremmaksi. Tätä kuvaa hyvin myös se, että kunnassa on n. 2 400 asuntoa ja n. 3 200 kesäasuntoa.

Lopen tunnetuimpiin matkailukohteisiin kuuluu Suomen Marsalkka Mannerheimin metsästysmaja, joka sijaitsee Punelajärven rannalla. Lopen Räyskälässä sijaitseva Räyskälän ilmailukeskus on yksi maailman suurimmista purjelentokeskuksista. Hämeen Härkätie kulkee pienen matkaa myös Lopen alueella.

Loppi kuuluu pääkaupunkiseudun työssäkäyntialueeseen, niinpä kuntaan onkin muuttanut paljon lapsiperheitä, jotka ovat halunneet rakentaa omakotitalonsa maaseudun rauhaan hyvien kulkuyhteyksien päähän mm. pääkaupunkiseudulla sijaitsevista työpaikoistaan.

Kunnan asukasluku oli väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän mukaan vuoden 2008 lopussa 8 156 henkilöä. Asukasluku ylitti 8 000 henkeä vuoden 2006 lopussa. Koska valittavien valtuutettujen määrä kunnallisvaaleissa määräytyy kuntalain mukaan kunnallisvaalivuoden toukokuun 31 päivän päättyessä olevien väestötietojen mukaan, paikkaluku vuoden 2009 alusta aloittaneessa valtuustossa Lopella nousi 27 valtuutetusta 35 valtuutettuun.

Uuden valtuustokauden alkaminen on myös hyvä aika tarkastella organisaation rakennetta. Näin tehtiin myös Lopen kunnassa, jossa vanha valtuusto päätti vuoden 2008 lopussa palvelualueiden uudesta johtosäännöstä ja määritteli näin luottamusmieselinten ja virkamiesten tehtävät ja myös sen, minkälaisia luottamusmieselimiä uudella valtuustokaudella kunnassa on. Lautakuntien määrä väheni kahdella, kun rakennuslautakunta ja ympäristölautakunta yhdistettiin uudeksi ympäristö- ja rakennuslautakunnaksi ja elinkeinolautakunnasta luovuttiin.

3 Kunnallisvaaleja säätelevä lainsäädäntö

3.1 Yleistä

Kansalaisten poliittinen osallistuminen on demokraattisen järjestelmän selkäranka. Vaikka edustuksellisessa demokratiassa päätöksentekoon ei vaaditakaan jokaisen kansalaisen omaa panosta, järjestelmän toimivuus edellyttää sitä, että kansalaiset osallistuvat vaaleihin (Paloheimo 2005, 119).

Vaalit ovat demokraattisen järjestelmän legitimitietin kannalta erittäin tärkeitä. Vaaleissa kansa valitsee edustajansa päätöksentekoeleimiin ja samalla harjoittaa jälkikäteisvalvontaa edustajiensa toiminnasta. Kansalaisen osallisuus edustuksellisessa demokratiassa painottuu välilliseen osallisuuteen, toisin sanoen oikeuteen äänestää vaaleissa ja asettua niissä ehdokkaaksi. (Miettinen 2002, 70 - 71)

Perustuslain 121 §:n 1 momentin mukaan kuntien hallinnon tulee perustua kunnan asukkaiden itsehallintoon. Saman pykälän 2 momentin mukaan kuntien hallinnon yleisistä perusteista ja kunnille annettavista tehtävistä säädetään lailla. Perustuslain ainoat säännökset kunnallisvaaleista on perusoikeuslukuun kuuluvassa 14 §:n 2 momentissa: ”Jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään. Oikeudesta muutoin osallistua kuntien hallintoon säädetään lailla.”

Kunnallisella puolella vaalilainsäädännön kannalta perustuslakia vastaavassa asemassa on kuntalaki. Kuntavaaleja koskevat lain 9 §:ssä olevat säännökset. Tarkemmat säännökset kunnallisvaaleista sisältyvät vaalilakiin, minkä lisäksi vaalisäännöksiä on myös kuntajakolaissa. Näissä säännöksissä on myös toteutettu Euroopan unionin kansalaisten osallistumisesta asuinvaltionsa kunnallisvaaleihin koskeva direktiivi (94/80 EY). Ahvenanmaan maakunnassa kunnallisvaalit toimitetaan kuitenkin maakunnallisen lainsäädännön nojalla (Ahvenanmaan itsehallintolaki 1144/1991) eikä vaalilaki kunnallisvaalien osalta koske Ahvenanmaan maakuntaa. (Tarasti 2006, 4)

Lakia alempia säännöksiä on vaalilainsäädännössä pyritty Tarastin mukaan välttämään. On katsottu, että eduskunnan tulee voida päättää koko vaalilainsäädännöstä, koska sillä on valtiollisessa elämässä keskeinen luonne. Vaalilaki on sen vuoksi poikkeuksellisen kattava ja yksityiskohtainen. Ainoat asetuksella säädettävät asiaryhmät liittyvät ennakoäänestykseen. Valtioneuvoston asetuksella säädetään ennakoäänestyspaikoista ja ennakoäänestysajanjaksosta Suomen edustustoissa ja niiden toimipaikoissa. Vuoden 2008 kunnallisvaaleja varten asetus annettiin 14.8.2008.

Vaaleissa käytettäville asiakirjoille ja lomakkeille tarvittavat kaavat vahvistaa oikeusministeriö, jolle on myös uskottu oikeus antaa tarkempia määräyksiä ja ohjeita vaalilain soveltamisesta. Lisäksi oikeusministeriö on käyttänyt oikeuttaan antaa tarkempia määräyksiä ja ohjeita painattamalla niitä vihkoina kulloisiakin vaaleja varten, nimeltään vaaliohjeet. Nämä on pyritty laatimaan tarkoin lainsäädäntöä noudattaen ja välttämään tuomioistuimille kuuluvaa lakien varsinaista tulkintaa.

Muusta lainsäädännöstä, jotka vaikuttavat vaaleihin, tärkeimpiin kuuluu puoluelaki (10/1991), sillä Suomen kansanvaltainen vaalijärjestelmä on koko 100-vuotisen historiansa ajan perustunut puolueiden toimintaan. Tarve puoluelaille syntyi silloin, kun ryhdyttiin maksamaan valtion

puoluetukea vuonna 1967. Ennen lain säätämistä puolueiden oikeudellinen asema perustui yksinomaan yleiseen lakiin aatteellisista yhdistyksistä. Puoluelaki sisältää mm. säännökset puolueiden rekisteröimisestä ja määrittelee siten puolueen käsitteen. Suomen vaalijärjestelmä on henkilö- ja puoluevaalin yhdistelmä, koska samalla ja yhdellä numerolla äänestetään sekä henkilöä että puoluetta. (Tarasti 2006, 4 - 5 ja 465 - 466; Oikeusministeriö 2008)

Muita vaaleihin vaikuttavia yleisiä lakeja ovat kuntalaki sekä hallintolaki ja laki säädettyjen määräaikain laskemisesta. Lisäksi Tarasti mainitsee tasa-arvolain, lain julkisista kuulutuksista, hallintolainkäyttölain, väestötietolain, kotikuntalain, lain viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja lain sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa. (Tarasti 2006, 465)

Seuraavassa käydään läpi tarkemmin kuntalain, vaalilain ja vaalirahoituslain kuntavaaleja koskevaa sääntelyä.

3.2 Kuntalaki

Vuonna 1917 eduskunta hyväksyi maalaiskuntain kunnallislain ja kaupunkien kunnallislain, jotka vuonna 1948 yhdistettiin yhdeksi kunnallislainsiksi ja jota sittemmin on uudistettu vuoden 1976 kunnallislaille ja vuoden 1995 vielä nytkin voimassa olevalla kuntalaille (Tarasti 2006, 23).

3.2.1 Kunnallisvaalit

Kunnallisvaaleissa eli kuntavaaleissa valitaan valtuuston jäsenet ja varajäsenet, joita kutsutaan valtuutetuiksi ja varavaltuutetuiksi, vaalivuotta seuraavaksi neljäksi kalenterivuodeksi. Valtuusto on kunnan ylin toimielin ja vastaa kunnan toiminnasta ja taloudesta. Kunnallisvaalit toimitetaan välittöminä, salaisina ja suhteellisina. Kaikilla äänioikeutetuilla on vaaleissa yhtäläinen äänioikeus. (KuntaL 9 §)

Vaalit ovat välittömät, koska äänestäjä äänestää suoraan sitä henkilöä, jonka tahtoo tulevan valituksi. Vaalit ovat salaiset, koska kukaan, eivät edes vaalitoimitsijat, saa tietää ketä äänestäjä on äänestänyt. Mahdollisen äänestäjää äänestyksessä auttaneen vaaliavustajan tulee säilyttää salaisuus. Näin ollen vaalisalaisuus ei ole ainoastaan äänestäjän oikeus, vaan myös hänen velvollisuutensa. Suhteellisissa vaaleissa jokainen puolue tai muu ryhmittymä saa valituksi suhteellisesti niin paljon edustajia, kuin sillä on ääniä muihin ryhmittymiin verrattuna. Yleinen äänioikeus taas riippuu vain sellaisista edellytyksistä, jotka kansalaisilla yleensä on.

Yhtäläisellä äänioikeudella tarkoitetaan sitä, että jokaisella äänioikeutetulla on sama äänimäärä. Yhtäläinen ja yleinen äänioikeus ovat sidoksissa toisiinsa, sillä vain yhdessä ne voivat toteuttaa kansanvaltaisen vaalijärjestelmän. (Tarasti 2006, 59 - 61)

Vaalisalaisuus tarkoittaa sitä, että vain äänestäjä itse saa tietää, kenelle hän äänensä antaa. Sen sijaan äänioikeusrekisterin tiedot ovat julkisia vaalipäivän jälkeen, joten se, onko joku käyttänyt äänioikeuttaan, ei ole salaista. (Harjula & Prättälä 2007, 170)

3.2.2 Valtuutettujen lukumäärä

Valtuutettujen lukumäärä määräytyy asukasluvun mukaan. Vähimmäismäärä asukasluvultaan enintään 2 000 asukkaan kunnassa on 17 valtuutettua ja enimmäismäärän asukasluvultaan yli 400 000 asukkaan kunnassa, 85 valtuutettua. Tosin pieni alle 2 000 asukkaan kunta voi päättää valita myös vähemmän kuin 17 valtuutettua, ei kuitenkaan vähempää kuin 13. Kunnan asukasluku määräytyy väestötietolaissa tarkoitetun väestötietojärjestelmässä vaalivuoden toukokuun 31. päivän päättyessä olevien tietojen mukaan. Varavaltuutetut valitaan kunkin puolueen, vaaliliiton ja yhteislistan ensimmäisistä valitsematta jääneistä ehdokkaista sama määrä kuin valtuutettuja, mutta kuitenkin vähintään kaksi. (KuntaL 10 - 11 §)

3.2.3 Äänioikeus ja vaalikelpoisuus

Äänioikeus kunnallisvaaleissa on henkilöllä, joka viimeistään vaalipäivänä täyttää 18 vuotta ja jonka kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta kyseinen kunta on väestötietojärjestelmässä olevien tietojen mukaan 51. päivänä ennen vaalipäivää, sen päivän päättyessä. Äänioikeus on myös edellä mainitut edellytykset täyttävällä ulkomaalaisella, jos hänen kotikuntansa on ollut Suomessa kahden vuoden ajan. Sen sijaan kunnan luottamustoimeen on vaalikelpoinen henkilö, jonka kotikunta kyseinen kunta on ja jolla on jossakin kunnassa äänioikeus kunnallisvaaleissa vaalivuonna. Ehdokkaaksi asettava ei myöskään saa olla vajaavaltainen. Vain kirjallisen suostumuksen antanut henkilö voidaan asettaa ehdokkaaksi valtuustoon. (KuntaL 26 § ja 33 §)

Koska kuntalakiin on sisällytetty Euroopan yhteisön kuntavaaleja koskevat direktiivit, ovat Suomen kansalaiset ja unionin jäsenvaltioiden kansalaiset samanveroisia äänioikeuden suhteen. Samoin määräytyy myös EU:n ulkopuolisten valtioiden Islannin ja Norjan kansalaisten äänioikeus, mikäli edellä mainitut muut edellytykset täyttyvät. Vaalikelpoisuus määräytyy samalla tavalla kansalaisuuden suhteen kuin äänioikeus. (Harjula ym., 263 ja 299)

Kuntalain 34 §:ssä määritellään henkilöt, jotka eivät asemansa puolesta ole vaalikelpoisia valtuustoon. Esimerkiksi tällainen on valtion virkamies, joka hoitaa kunnallishallintoa koskevia valvontatehtäviä tai kunnan palveluksessa oleva henkilö, joka toimii kunnanhallituksen tai lautakunnan tehtäväalueen johtavassa tehtävässä tai sellaiseen rinnastettavassa vastuullisessa tehtävässä.

3.3 Vaalilaki

3.3.1 Taustaa

Oleellisilta osin edelleen voimassa olevalle vaalilainsäädännöllemme perustana on vuoden 1906 Suomen Suuriruhtinaanmaan valtiopäiväjärjestys ja vaalilaki. Vaalilainsäädäntömme siirtyi silloin sääty-yhteiskunnasta kansanvaltaisen järjestelmän piiriin. Tähän samankaltaiseen muutokseen pyrittiin myös kunnallisvaalien osalta, mutta vasta Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917, eduskunta hyväksyi lopullisesti uudet kunnallislait, maalaiskuntain kunnallislain ja kaupunkien kunnallislain sekä ensimmäisen erillisen kunnallisen vaalilain. (Tarasti 2006, 16)

Tällöin annetun kunnallisen vaalilain mukaan varsinainen vaalipäivä oli joulukuun 4. päivänä, jota voitiin kunnanvaltuuston päätöksellä jatkaa vielä seuraavana päivänä ja äänestysaika varsinaisena vaalipäivänä oli kello 9.00 - 20.00 tai kauemminkin, jos vaalilautakunta katsoi sen tarpeelliseksi, ja se keskeytettiin kerran enintään kahden tunnin väliajaksi vaalilautakunnan harkinnan mukaan. Toisena mahdollisesti määrättyä vaalipäivänä äänestysaika riippui valtuuston päätöksestä. (Tarasti 2006, 38)

Kunnallisen vaalilain mukaan kunnallisvaalit olivat välittömät ja suhteelliset ja vaaleissa oli kaikilla äänioikeutetuilla yhtäläinen äänioikeus. Äänioikeus oli myös naisilla ja äänioikeusikä oli 20 vuotta. Vaalikausi oli kolme vuotta niin, että kunnallisvaalit toimitettiin kyllä joka vuosi ja kulloinkin valittiin 1/3 valtuutetuista. Kunnallista äänioikeusikärajaa muutettiin jo vuonna 1919 nostamalla se ensin 24 vuoteen ja laskemalla vielä samana vuonna 21 vuoteen. Vuonna 1925 lakia muutettiin kunnallisen jaotuksen muutoksilla sekä samana vuonna siirryttiin kunnallisvaaleissa joka kolmas vuosi pidettäviin vaaleihin, jolloin koko valtuusto valittiin yhdellä kertaa. (Tarasti 2006, 16 - 17)

Samassa yhteydessä, kun yksi yhteinen kunnallislaki vuonna 1948 annettiin, tehtiin vaalisäännöksissäkin tarkistuksia valtuutettujen lukumäärän ja vaalikelpoisuuden suhteen. Tässä yhteydessä ei annettu uutta kunnallista vaalilakia vaan uusi annettiin vuonna 1953, jolloin suurin muutos oli ehdokasasettelussa. Vuonna 1950 eduskunta hyväksyi kunnallisvaalien ajankohdaksi lokakuun ensimmäisen sunnuntain ja sitä seuraavan päivän ja samalla poistettiin valtuustolta oikeus harkita, onko toinen vaalipäivä tarpeen vai ei. Vaalien ajankohta oli sunnuntai kello 12.00 - 20.00 ja maanantaina kello 9.00 - 20.00. Samalla tehtiin mahdolliseksi

oteäänestys, jossa äänestäjä sai äänestää missä tahansa äänestyspaikassa, jos oli hankkinut otteen vaaliluettelosta. (Tarasti 2006, 18 - 19, 38 ja 40)

Uudessa vuonna 1964 hyväksytyssä kunnallisvaalilaissa ei ollut vaalijärjestelmän perusteisiin ulottuvia muutoksia. Nyt laissa mahdollistettiin oteäänestys myös varsinaisten äänestyspaikkojen ulkopuolella, kuten sairaaloissa, kunnalliskodeissa, vanhainkodeissa ja sairaskodeissa, ei kuitenkaan mielisairaloissa. (Tarasti 2006, 19 ja 40)

Vuonna 1972 annettiin kokonaan uusi kunnallisvaalilaki. Tässä säädettiin ennakoäänestyksessä, joka ei kuitenkaan vielä ulottunut ulkomaille ja sillä kumottiin oteäänestys. Äänestysaika yhtenäistettiin molempina vaalipäivinä alkamaan kello 9.00. Vaalipäivät siirrettiin vuonna 1975 lokakuun 3. sunnuntaiksi ja sitä seuraavaksi maanantaiksi. Vuonna 1990 siirryttiin kunnallisvaaleissa yksipäiväisiin vaaleihin ja äänioikeus laskettiin 18 vuoteen. (Tarasti 2006, 38 ja 41)

Vaalilakia uudistettiin vuonna 1998 niin, että siihen yhdistettiin säännökset eduskuntavaaleista, presidentinvaaleista, kunnallisvaaleista ja europarlamenttivaaleista. Lakiin on 2000-luvulla tehty vain vähäisiä muutoksia ja se on voimassa edelleen. Nyt kunnallisvaalien vaalipäivä siirrettiin lokakuun 4. sunnuntaiksi ja mahdollistettiin ennakoäänestys myös kunnallisvaaleissa ulkomailla. (Tarasti 2006, 21 - 42)

3.3.2 Vaalien toimittamisen periaatteita

Vaalijärjestelmän periaatteet ovat pääosin seurausta vaalilainsäädännöstä. Kunnallisvaalien periaatteet sisältyvät kuntalain 9 pykälään. Kuntalakia käsittelevässä kohdassa mainitut periaatteet koskevat kaikkia vaaleja, samoin kuin myös se, ettei äänioikeutta voi käyttää asiamiehen kautta, vaan äänestäjän on äänestyksessä itse ilmaistava tahtonsa. Asiamiehenä ei pidetä vaaliavustajaa tai muuta avustajaa, jolla äänestäjän pyynnöstä on oikeus avustaa äänestäjää. (Tarasti 2006, 59 - 61)

Vaalimenettelyn periaatteina Tarasti mainitsee sen, että äänestäminen on tapahduttava vaaliviranomaisen luona ja että vaaliviranomaiset ovat pääsääntöisesti luottamusmiehiä. Ennakoäänestyksessä tästä periaatteesta on osittain poikettu, vaalitoimitsija huolehtii vaalien toimittamisesta. Vaalitoimitsijoina ennakoäänestyksessä toimivat useimmiten kunnan keskushallinnon henkilöstö. Tavoitteena on myös se, että vaalien tulos saadaan lasketuksi välittömästi vaalipäivän päätyttyä. (Tarasti 2006, 61 - 62)

3.3.3 Vaalilain yhteiset säännökset

Vaalilainsäädännön yhtenäistäminen ja yksinkertaistaminen oli vaalilain säätämisen tärkein tavoite. Siihen pyrittiin kokoamalla vaalisäännökset yhteen lakiin. Huolimatta vaalisäännösten kokoamisesta vaalilakiin, kuuluvat keskeisimmät vaalisäännökset niiden merkityksen vuoksi Suomen perustuslakiin ja kunnallisvaalien osalta kuntalakiin. (Tarasti 2006, 67)

Vaalilaki on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa sisältää kaikkia vaaleja koskevat yhteiset säännökset. Toinen osa sisältää vaalikohtaiset säännökset yksityiskohtaisesti ja kolmas osa erinäiset säännökset. Lain ensimmäisessä luvussa on säädetty yleiset säännökset. Niihin kuuluvat yleiset säännökset äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta, vaalitoimituksesta sekä vaalipiireistä. Siinä säädetään myös vaaliviranomaisista ja niiden työskentelystä. Ensimmäiseen osaan kuuluvat myös säännökset äänioikeusrekisteristä, ehdokasasettelun viranomaistehtävistä, ennakköänestyksestä, vaalipäivän äänestyksestä, tuloksen laskennasta ja sen vahvistamisesta sekä muutoksenhausta.

Toinen osa sisältää vaalikohtaiset säännökset, erikseen eduskuntavaaleista, presidentinvaaleista, kunnallisvaaleista ja europarlamenttivaaleista. Lain kolmas osa sisältää täydentäviä säännöksiä, esimerkiksi vaaliasiamiesten ja vaalitarkkailijoiden läsnäolo-oikeus ja vaaliviranomaisen rikosoikeudellinen vastuu. Vaalilaki on laaja ja erittäin yksityiskohtainen ja siinä on paljon pykälä.

3.3.4 Kunnallisvaaleja koskevat vaalilain säännökset

Vaalilain 11. luvussa säädetään yksityiskohtaisesti kunnallisvaalien järjestämiseen liittyvistä erityispiirteistä. Kunnallisvaalien ajankohta on vaalilain 144 §:n mukaan lokakuun neljäs sunnuntai. Tämän lisäksi vaalilain säännökset määrittelevät ehdokasasettelun ja ehdokashakemuksen kunnallisvaaleissa. Luku sisältää myös täydentäviä säännöksiä kuten valtuutettujen valinta vaaleja toimittamatta, täydennysvaalit sekä uuden ajan vaaleja varten.

Kunnan keskusvaalilautakunta ilmoittaa kuulutuksella, kuinka monta valtuutettua kunnassa valitaan. Puolueet ja valitsijayhdistykset voivat asettaa ehdokkaita kukin enintään puolitoistakertaisen määrän valittaviin valtuutettuihin nähden. Ehdokas saa olla ehdokkaana vain yhdellä listalla ja ehdokkaat asettaa kunnassa toimiva puolueen paikallisyhdistys tai vähintään kymmenen äänioikeutetun kunnan asukkaan perustama valitsijayhdistys. (VL 145 - 150 §)

Puolueilla ja valitsijayhdistyksillä, jotka asettavat ehdokkaita kunnallisvaaleissa, tulee olla vaaliasiamies ja tällä varamies. He eivät saa olla kunnan keskusvaalilautakunnan jäseniä eivätkä myöskään varajäseniä. Vaaliasiamiehen tehtävänä on jättää liitteessä 1 mainittuun määräaikaan mennessä keskusvaalilautakunnalle ehdokashakemus, jossa ilmoitetaan ehdotus

puolueen tai valitsijayhdistyksen ehdokaslistaksi, jokaisen ehdokkaan allekirjoittama suostumus ehdokkaaksi asettumisesta sekä viralliset allekirjoitukset tai perustamiskirja valitsijayhdistyksestä sekä vaaliasiamiehen yhteystiedot. Keskusvaalilautakunnalle tulee myös ilmoittaa ehdokashakemusta jätettäessä, onko solmittu vaaliliitto tai sovittu yhteislistasta. Valtuutetut voidaan valita vaaleja toimittamatta, jos kunnassa on asetettu yhtä paljon ehdokkaita kuin valittavia valtuutettuja on. Oikeusministeriö voi määrätä pidettäväksi täydennysvaalit, jos valtuutettujen luku vaalikauden aikana jää alle kolme neljäsosaa säädetyistä määrätistä. (VL 157 - 158 §)

3.4 Laki ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta

3.4.1 Taustaa

Vaalirahoituksesta ei aikaisemmin juurikaan puhuttu, vaikka joskus esiintyikin epäilyksiä rakennusalan ja puolueiden rahoituksellisista suhteista ja joskus ulkomaalaisista rahoituslähteistä, etenkin kylmän sodan aikana. 1970-luvulla tehtiin tuloksettomia ehdotuksia vaalirahoituksen saattamisesta julkiseksi. Asiaan palattiin 1990-luvulla, olihan vaalirahoitusta säädelty jo lähes kaikissa Euroopan neuvoston jäsenmaissa ja laki tuli lopulta voimaan 15.5.2000. Vaalirahoituslain avulla pyritään avoimuuteen, jolla taas voidaan lisätä poliittisen järjestelmän uskottavuutta. Avoimuus ei kuitenkaan saa loukata perusoikeuksiin sisältyvää kansalaisen yksityisyyden suojaa. (Tarasti 2006, 453)

3.4.2 Lain sisältö

Vaalirahoituslaki koskee kaikissa vaaleissa ehdokkaina olevien vaalikampanjan rahoitusta. Kunnallisvaaleissa ilmoitusvelvollisuus vaalirahoituksesta on valtuutetuiksi ja varavaltuutetuiksi valituilla (Tarasti 2006, 455; Vaalirahoituslaki 2 §).

Kirjalliseen omakätisesti allekirjoitettuun ilmoitukseen tulee sisältyä se, mitkä vaalit ovat kyseessä, ehdokkaan täydellinen nimi, hänet ehdokkaaksi asettaneen puolueen nimi tai maininta valitsijayhdistyksen ehdokkuudesta, vaalikampanjan kokonaiskulut sekä vaalikampanjan rahoitus eriteltyinä omiin varoihin sekä tukeen yksityishenkilöiltä, yrityksiltä, puoluejärjestöltä tai vastaavalta. Erikseen tulee ilmoittaa kunkin yksittäisen tuen arvo ja sen antajan nimi, jos se kunnallisvaaleissa on vähintään 1 700 euroa. Yksityishenkilön nimeä ei saa ilmoittaa ilman hänen suostumustaan, jos tuen arvo jää alle mainitun rajan. (Tarasti 2006, 459; Vaalirahoituslaki 3 - 5 §)

Ilmoitus vaalirahoituksesta toimitetaan kunnallisvaaleissa kunnan keskusvaalilautakunnalle kahden kuukauden kuluessa vaalien tuloksen vahvistamisesta. Nämä ilmoitukset ovat julkisia ja yleensä kunnat julkistavat nämä myös internet-sivuillaan. (Julkl)

3.5 Oikeusministeriön vaaliohjeet

Vaalilain 10 §:n nojalla oikeusministeriö on antanut vaaliviranomaisille vaaliohjeet 26.10.2008 toimitettavia kunnallisvaaleja varten. Vaaliohjeet ovat voimassa 1.8. - 31.12.2008.

Ohjeet on painettu kirjasiksi, joita on kaikkiaan 12 kappaletta. Niistä kukin sisältää yksityiskohtaiset ohjeet, esimerkiksi kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävistä ja ennakkoäänestyksestä kotimaan yleisessä ennakkoäänestyspaikassa. Ohjekirjasia on myös erikseen sähköisen äänestyksen vaaliviranomaisille ja Kainuun maakuntavaalien vaaliviranomaisille.

Vaaliohjeet ovat hyvin yksityiskohtaisia ja neuvovat selkeästi vaiheittain miten missäkin vaalien vaiheessa tulee toimia. Liitteenä ovat vaalilaki, kuntalain vaaleja koskevat pykälät, hallintolain esteellisyyttä koskeva säännökset sekä vaalirahoituslaki. Liitteenä ovat myös mallit vaaliasiakirjoista.

Näiden lisäksi oikeusministeriö on antanut ohjeet vaalitietojen käsittelystä vaalitietojärjestelmässä (VAT-ohjeet). Vaalitietojärjestelmään kuuluvat pohjatietojärjestelmä, äänestyspaikkatietojärjestelmä, äänioikeusrekisteri, ehdokasrekisteri, keskitetty tuloslaskentajärjestelmä sekä tilasto- ja tietopalvelujärjestelmä. (Tarasti 2006, 139) Erityisesti nämä ohjeet antoivat hyvän pohjan ja varmuutta työskennellä vaalitoimitsijana.

4 Kunnallisvaalien järjestäminen

4.1 Vaaliviranomaiset

Ylimpänä vaaliviranomaisena toimii oikeusministeriö, joka on yleisvastuussa vaalien toimeenpanosta. Paikallisia viranomaisia ovat jokaisessa kunnassa kunnan keskusvaalilautakunta, vaalilautakunnat ja vaalitoimikunnat sekä ennakkoäänestyspaikkojen vaalitoimitsijat. Muina vaaliviranomaisina toimivat väestörekisterikeskus ja maistraatit sekä ulkoasianministeriö. Jäljempänä kerrotaan tarkemmin kunnallisvaalien paikallisviranomaisista. (VL 10 - 17 §)

4.1.1 Keskusvaalilautakunta

Kunnallisvaalien järjestäminen kuuluu kunnan keskusvaalilautakunnalle. Keskusvaalilautakunta on valittu edellisten kunnallisvaalien jälkeen vuoden 2005 alkupuolella vuonna 2004 valitun valtuuston toimikaudeksi 2005 - 2008. Keskusvaalilautakuntaan kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään viisi. Varajäsenet on asetettava siihen järjestykseen, jossa he tulevat jäsenten sijaan.

Sekä jäsenten että varajäsenten tulee mahdollisuuksien mukaan edustaa kunnassa edellisissä kunnallisvaaleissa ehdokkaita asettaneita äänestäjäryhmiä. Jäsen tai varajäsen, joka keskusvaalilautakunnalle toimitetun ehdokashakemuksen mukaan on asetettu puolueen tai valitsijayhdistyksen ehdokkaaksi, ei voi osallistua keskusvaalilautakunnan työskentelyyn kyseisissä vaaleissa. Keskusvaalilautakuntaa valitessa tulee ottaa huomioon tasa-arvolain säännös, jonka mukaan kunnallisissa toimielimissä tulee, valtuustoa lukuun ottamatta, olla vähintään 40 % naisia ja vähintään 40 % miehiä. Tasa-arvovaatimus koskee erikseen varsinaisia jäseniä ja varajäseniä. (VL 13 §; Tasa-arvoL 4.2 §)

Keskusvaalilautakunnan päätehtävät kunnallisvaaleissa ovat ehdokashakemusten vastaanotto ja tarkastaminen sekä ehdokaslistojen yhdistelmän laatiminen, vaalien erilaiset valmistelutoimet, ennakkoäänestysasiakirjojen tarkastaminen, ennakkoäänien laskenta ja kaikkien äänten tarkastuslaskenta ja tiedottaminen sekä vaalien tuloksen vahvistaminen ja julkaiseminen (Tarasti 2006, 128).

Keskusvaalilautakunnalla on lakimääräisiä kokouksia tiettyinä päivinä ennen vaaleja, vaalipäivänä ja vaalien jälkeisinä päivinä kuten liitteestä 1 käy selville.

Lopen kunnassa keskusvaalilautakunta kokoontui 7 kertaa. Päätettäviä asioita olivat äänestysalueet ja äänestyspaikkojen, valittavien ja ehdokkaiden määrän ja ehdokashakemusten jättämisaikojen sisältävän kuulutuksen julkaiseminen. Keskusvaalilautakunta tarkasti myös kokouksessaan ehdokaslistojen asiakirjat ja arpoi järjestyksen ehdokaslistoille sekä alustavat numerot. Päätettiin myös ennakkoäänestysasiakirjojen käsittelyn järjestämisestä sekä ehdokaslistojen painatuksesta. Laadittiin ehdokaslistojen yhdistelmä ja päätettiin ennakkoäänestyspaikat. Käsiteltiin ennakkoäänestysasiakirjat virallisesti ja todettiin ennakkoon äänestäneiden lukumäärä. Vaalipäivänä 26.10. laskettiin ennakkoäänät ja todettiin hylätyt äänät. Vaalilautakuntien saatua äänät äänestysalueillaan lasketuksi, keskusvaalilautakunta otti ne vastaan ja yhdisti ne koko kunnan tulokseksi ja ilmoitti säännösten mukaisesti edelleen. Vaalien jälkeisenä päivänä suoritettiin kaikkien äänten tarkastuslaskenta ja todettiin hylätyt ja koko vaalien tulos. Kolmantena päivänä vaalien jälkeen pidetyssä kokouksessa vahvistettiin vaalien tulos ja tiedotettiin se. Samalla päätettiin vaalirahotuslain mukaisten ilmoitusten vastaanottaja sekä suoritettiin samalla vertausluvulla olevien ehdokkaiden sijaluvun arvonta.

4.1.2 Vaalilautakunnat

Kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava kutakin äänestysaluetta varten vaalilautakunta, johon kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme (VL 15 §).

Lopen kunnassa on neljä äänestysaluetta: Lopenkylä, Läyliäinen, Topeno ja Launonen. Kuttakin neljää äänestysaluetta varten asetettiin vaalilautakunnat kunnanhallituksen kokouksessa 11.8.2008.

Vaalilautakuntien jäsenet ja varajäsenet on valittava vaalikelpoisista kunnan asukkaista siten, että kunnassa edellisissä kunnallisvaaleissa ehdokkaita asettaneet äänestäjäryhmät tulevat edustetuiksi kussakin vaalilautakunnassa. Jäsenistä ja varajäsenistä on oltava naisia ja miehiä vähintään 40 %. Varajäsenet on asetettava siihen järjestykseen, jossa he tulevat jäsenten sijaan. Kunnallisvaaleissa ehdokkaana olo ei ole este vaalilautakunnan jäsenyydelle tai varajäsenyydelle. Vaalilautakunnat ovat päätösvaltaisia komijäsenisinä. (VL 15 §; Tasa-arvoL 4.2 §)

Vaalilautakunta nimeää vaalipäivän äänestystä varten yhden tai useamman vaaliavustajan. Avustajalla on oltava asianmukainen tunnus ja hän voi äänestäjän pyynnöstä avustaa merkinnän tekemisessä äänestyslippuun. Vaaliavustajana ei voi olla henkilö, joka on ehdokkaana vaaleissa ja hänen on pidettävä salassa äänestyksen yhteydessä saamansa tiedot. Lisäksi äänestyslippujen laskemista ja järjestämistä varten voi vaalilautakunta ottaa avukseen laskentahenkilökuntaa. (VaaliL 16 § ja 73 §) Pääsääntöisesti vaalilautakuntien nimeämä muu henkilökunta on koostunut luottamushenkilöistä, ei kunnan viran- ja toimenhaltijoista.

Vaalilautakunnan tehtävät ovat: vaalipäivän äänestyksen järjestäminen äänestysalueella, äänestysalueella annettujen äänestyslippujen alustava ääntenlaskenta ja toimittaminen kunnallisvaaleissa edelleen kunnan keskusvaalilautakunnalle (Tarasti 2006, 133).

4.1.3 Vaalitoimikunnat

Laitoksissa toimitettavaa ennakoäänestystä ja kotiaäänestystä varten on kunnanhallituksen hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava yksi tai useampi vaalitoimikunta, joihin kuhunkin kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja yksi muu jäsen sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme (VL 15 §).

Lopen kunnanhallitus asetti kokouksessaan 11.8.2008 yhden vaalitoimikunnan, joka toimitti ennakoäänestyksen vanhusten palvelukeskuksessa ja terveyskeskuksen vuodeosastolla ja mahdollisesti kotiaäänestykseen ilmoittautuneiden luona. Kotiaäänestykseen ilmoittautuneita ei näissä vaaleissa ollut.

Vaalitoimikuntien jäsenet ja varajäsenet on valittava vaalikelpoisista kunnan asukkaista siten, että kunnassa edellisissä kunnallisvaaleissa ehdokkaita asettaneet äänestäjäryhmät tulevat edustetuiksi kussakin vaalilautakunnassa. Jäsenistä ja varajäsenistä on oltava naisia ja miehiä vähintään 40 %. Varajäsenet on asetettava siihen järjestykseen, jossa he tulevat jäsenten sijaan. Kunnallisvaaleissa ehdokkaana oleva henkilö ei voi olla vaalitoimikunnan jäsenenä eikä varajäsenenä. Vaalitoimikunnat ovat päätösvaltaisia kolmijäsenisinä. (VL 15 §; Tasa-arvoL 4.2 §)

4.1.4 Muu tarvittava henkilöstö

Keskusvaalilautakunta nimeää itselleen sihteerin ja määrää tehtäviinsä tarvitsemansa muun avustavan henkilöstön vaalien käytännön järjestelyjen sujumista varten (VL 14 §).

Virkansa puolesta vaalien käytännön järjestelyistä Lopen kunnassa vastaa hallintojohtaja, joka on myös keskusvaalilautakunnan sihteerin. Avustavana henkilöstönä toimii pääasiassa kunnan hallintopalveluiden toimistohenkilöstö, jonka tehtäväkuviin on yhdeksi tehtäväkokonaisuudeksi kirjattu vaalityö. Vaalien toteuttaminen poikkeaa olennaisesti kunnan keskushallinnon henkilöstön tavanomaisista tehtävistä. Se on tarkasti säänneltyä ja ohjeistettua ja aikamääreisiin sidottua. Kunta järjestää keskimäärin kerran vuodessa yhden vaalit, joista neljän vuoden välein järjestettävät kuntavaalit ovat ehdottomasti työllistävimmät. (Viitanen, 2008)

4.2 Toimenpiteet ennen vaaleja

Ennen ennakkoäänestyksen alkamista ja varsinaista vaalipäivää tulee tarvittavan tiedotuksen olla hoidettuna, vaaliviranomaiset koulutettuna, äänestyksissä tarvittavat välineet hankittuna ja kunnossa sekä tietenkin tulee olla ehdokkaat, joita äänestää.

4.2.1 Valmistelevat toimenpiteet

Keskusvaalilautakunnan on hyvissä ajoin ennen ennakkoäänestyksen alkamista tiedotettava vaalipäivä, äänestyspaikat, yleiset ennakkoäänestyspaikat sekä kotiaänestykseen ilmoittautuminen. Lisäksi se vastaa vaaliviranomaisten kouluttamisesta. Keskusvaalilautakunnan tulee järjestää sekä yleisiin ennakkoäänestyspaikkoihin että varsinaisen vaalipäivän äänestyspaikkoihin asianmukainen äänestystila, odotustila ja tarvittava kalusto. Äänestystilaan on ennen ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen alkamista järjestettävä sellaiset äänestyskoppit, jotka turvaavat vaalisalaisuuden säilymisen. Sen tulee toimittaa äänestyspaikoille myös äänestyslippuja, vaalileimasimia, lomakkeita, ehdokaslistojen yhdistelmiä, sinetöintivälineitä, vaaliluettelo sekä vaaliurna. Keskusvaalilautakunta huolehtii myös ennakkoäänestyksen jäl-

keen äänioikeusrekisteristä tulostetun vaaliluetteloiden toimittamisesta vaalipäivän äänestyspaikkoihin. (Oikeusministeriö 2008)

4.2.2 Ehdokasasetteluun liittyvät tehtävät

Vaalilain tärkeimmät aikamääräykset vaalien toimittamisajan lisäksi liittyvät ehdokkaiden asettamiseen ja näillä aikatauluilla on vaikutuksensa vaalien kokonaisuikatauluun (Tarasti 2006, 172).

Keskusvaalilautakunta antaa kuulutuksella ehdokashakemusten antamista koskevat ohjeet. Vuoden 2008 kunnallisvaaleissa puolueen, yhteislistan ja valitsijayhdistyksen vaaliasiamiehen oli toimitettava ehdokashakemukset kunnan keskusvaalilautakunnalle viimeistään tiistaina 16.9.2008 kello 16.00 mennessä. Samassa yhteydessä tuli ilmoittaa myös mahdolliset vaaliliitot ja yhteislistat. Viimeistään tässä kuulutuksessa keskusvaalilautakunnan tuli myös ilmoittaa valittavien valtuutettujen lukumäärä.

Ehdokashakemukset tarkastettiin ja tehtiin mahdolliset huomautukset vaaliasiamiehille keskusvaalilautakunnan kokouksessa 22.9.2008. Samassa yhteydessä arvottiin puolueiden, vaaliliittojen ja yhteislistojen keskinäinen järjestys ehdokaslistojen yhdistelmää varten sekä annettiin ehdokkaille juoksevat järjestysnumerot alkaen numerosta 2. Tästä voi myös alkaa ehdokkaiden tehokas vaalikampanjointiaika.

Tältä pohjalta keskusvaalilautakunta laati ehdokaslistojen yhdistelmän kokouksessaan 25.9.2008. Merkinnät vaalitietojärjestelmään tuli olla tehtynä saman päivän kello 20.00 mennessä. Tämän jälkeen ehdokaslistojen yhdistelmä annettiin tiedoksi ja suoritettiin tarvittava jakelu. Kun kuntien ehdokaslistojen yhdistelmät olivat tiedossa, laati oikeusministeriö valtakunnallisen ehdokasrekisterin, joka tulee olla kaikissa yleisissä ennakoäänestyspaikoissa sekä vaalitoimikunnilla. (Oikeusministeriö 2008)

4.3 Ennakoäänestys

4.3.1 Yleistä

Ennakoäänestystä säätelee vaalilain 5 luku. Vuoden 2008 kunnallisvaaleissa oli voimassa ajalla 1.1.2007 - 31.12.2008 myös väliaikainen vaalilain 45 a pykälä, joka mahdollisti ennakoäänestyksen toimittamisen sähköisesti. Sähköisen ennakoäänestyksen piirissä olivat kokeilu- luontoisesti seuraavat kunnat: Karkkila, Kauniainen ja Vihti.

Kunnan keskusvaalilautakunta voi antaa ennakoäänestyksen myös muiden tahojen hoidettavaksi, ennakoäänestyspaikkoja voivat olla myös postikonttorit tai kunnan määräämässä ennakoäänestyspaikassa vaalitoimitsijoina voi olla muitakin kuin kunnan omaa henkilöstöä, jolloin se ei työllistä kunnan viran- ja toimenhaltijoita.

4.3.2 Ennakoäänestyksen aika ja paikka

Ennakoäänestys toimitetaan 11. päivänä ennen vaalipäivää ja lopetetaan ulkomailla 8. päivänä ja kotimaassa 5. päivänä ennen vaalipäivää. Kotimaan yleinen ennakoäänestyspaikka on ennakoäänestystä varten avoinna kaikkina päivinä, arkipäivisin kello 8.00 ja 20.00 välisenä aikana sekä lauantaisin ja sunnuntaisin kello 10.00 ja kello 16.00 välisenä aikana. (VL 48 §)

Kunnan keskusvaalilautakunta huolehtii siitä, että kaikissa kunnanhallituksen päätöksellä kotimaan yleisiksi ennakoäänestyspaikoiksi määrätyissä paikoissa on ennakoäänestystä varten asianmukainen ennakoäänestystila, odotustila ja tarvittava kalusto ja tarvikkeet. (VL 48 §; Oikeusministeriö 2008)

Ennakoäänestys toimitettiin vuoden 2008 kuntavaaleissa 15. - 21.10.2008 välisenä aikana. Lopen kunnassa oli yksi ennakoäänestyspaikka kunnan yhteispalvelupisteessä kunnantalolla, johon oli järjestetty kaksi äänestyspaikkaa. Ennakoäänestyspaikka oli avoinna arkisin kello 9.00 - 18.00 ja lauantaisin ja sunnuntaisin 10.00 - 15.00. Ennakoäänestyspaikka ja aukioloaika tiedotettiin vaalilain mukaisesti kuten kunnalliset kuulutukset.

Vaalilaki kieltää ennakoäänestyspaikassa ja sen välittömässä läheisyydessä puheiden pitämisen ja vaalimainoksien jakamisen ja esillä pitämisen, jottei näillä vaikutettaisi äänestäjien vaalivapautteen. On turvattava myös vaalisalaisuuden säilyminen. (VL 56 §)

4.3.3 Vaalitoimitsijat

Ennakoäänestyksestä kotimaan yleisessä ennakoäänestyspaikassa sekä kotiaäänestyksestä huolehtivat keskusvaalilautakunnan määräämät suostumuksensa antaneet vaalitoimitsijat, joita ennakoäänestyspaikassa on oltava vähintään kaksi yhtä aikaa saapuvilla. Vaaleissa ehdokkaana oleva henkilö ei voi olla vaalitoimitsijana. Vaalitoimitsijat toimivat rikosoikeudellisessa mielessä virkavastuulla vaalia toimittaessaan riippumatta siitä kenen palveluksessa he ovat. (VL 17 § ja 185 §)

Vaalitoimitsijoina ennakoäänestyksen aikana Lopen kunnassa toimi yhteensä kuusi kunnan viran- tai toimenhaltijaa ennalta sovittujen työvuorojen mukaisesti. Koska ennakoäänestyspaikka oli avoinna arkipäivisin ns. normaalin virka-ajan ulkopuolella ja myös viikonloppuna,

aiheutui tästä ylityötä normaalitunneiksi laskettuna noin 15,5 tuntia kullekin ennakoäänestuksessa vaalitoimitsijana toimineelle viran- tai toimenhaltijalle, kun koko vaalien aikaan sitä kertyi heille keskimäärin noin 20 tuntia/henkilö. (Viitanen 2009)

4.3.4 Ennakoäänestysasiakirjat ja leimasimet

Ennakoäänestysasiakirjoja ovat äänestyslippu, vaalikuori, lähetekirje ja lähetekuori, joita on ehdottomasti käytettävä ja jotka oikeusministeriö valmistuttaa. Äänestyslipun painoasu ja koko ja siihen painettava teksti ovat myös tarkkaan määriteltäviä. Äänestysliput leimataan kaikissa ennakoäänestys- ja äänestyspaikoissa olevilla samanlaisilla vaalileimoilla, jotka oikeusministeriö vahvistaa ja valmistuttaa sekä antaa myös ohjeet kuntien keskusvaalilautakunnille niiden hankkimisesta ja säilyttämisestä. Oikeusministeriö antaa ja lähettää hyvissä ajoin ennen ennakoäänestyksen alkamista keskusvaalilautakunnille ohjeet koskien ennakoäänestysasiakirjoja ja lomakkeita äänestäjistä pidettäviä luetteloja varten. Keskusvaalilautakunta toimittaa ne edelleen ennakoäänestyspaikkojen vaalitoimitsijoille. (VL 50 - 52 §)

4.3.5 Vaalitietojärjestelmä

Ennakoäänestyksessä on käytössä ja myös itse vaalipäivänä voi olla käytössä vaalitietojärjestelmä, johon kunta saa käyttäjätunnukset. Ne ovat sidottuja kuntaan, mutta eivät tiettyyn ennakoäänestyspaikkaan, eivätkä ole henkilökohtaisia. Ennakoäänestys voidaan suorittaa myös postikonttoreissa, jossa taas käyttäjätunnukset perustuvat konttorin postinumeroon. (Oikeusministeriö 2008)

Vaalitietojärjestelmän käytöstä on oikeusministeriö antanut vaalilain 10 §:n nojalla vaaliviranomaisille ohjeet, (VAT-ohjeet) 26.10.2008 toimitettavia kunnallisvaaleja varten. Näiden VAT-ohjeiden voimassaoloaika oli 1.8. - 31.12.2008. Näitä ohjekirjasia on kaikkiaan yhdeksän kappaletta.

4.3.6 Ennakoäänestystapahtuma

Äänioikeutettu, joka haluaa äänestää ennakolta, ilmoittautuu ennakoäänestyspaikassa vaalitoimitsijalle. Esitettyään selvityksen henkilöllisyydestään kuvallisella henkilöllisyystodistuksella, hän saa äänestyslipun.

Äänestäjällä on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa sen kunnan ehdokaslistojen yhdistelmässä olevaa ehdokasta, jossa äänestäjä on merkitty äänioikeutetuksi. Ehdokaslistojen yhdistelmät ovat nähtävillä ennakoäänestyspaikassa. Äänestäjä merkitsee selvästi äänestyskopissa äänest-

tyslippuun ehdokkaan numeron ja vaalitoimitsijan on avustettava äänestäjää tämän pyynnöstä äänestämässä. Henkilö, jonka kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, voi käyttää valitsemaansa avustajaa, joka ei saa olla ehdokkaana vaaleissa ja jonka tulee tunnollisesti täyttää äänestäjän tahto ja pitää vaalisalaisuus.

Vaalitoimitsija leimaa taitetun äänestyslipun, jonka äänestäjä itse sulkee vaalitoimitsijan nähden vaalikuoreen. Leiman puuttuminen äänestyslipusta tulkitaan vaalitoimitsijan virkavirheeksi. Tämän jälkeen täytetään vaalitietojärjestelmästä tulostettu lähetekirje, joka osoitetaan sen kunnan keskusvaalilautakunnalle, joka on merkitty äänioikeusrekisteriin äänestäjän kohdalle. Lähetekirjeessä tulee olla äänestäjän täydellinen nimi, henkilötunnus ja nykyinen osoite. Äänestäjän on allekirjoitettava lähetekirjeessä oleva vakuutus siitä, että hän itse on vaalisalaisuuden säilyttäen täyttänyt äänestyslipun ja sulkenut sen leimattuna vaalikuoreen.

Suljettu vaalikuori ja allekirjoitettu lähetekirje annetaan vaalitoimitsijalle, joka tarkistaa äänioikeusrekisteristä, että äänestäjä on äänioikeutettu ja tekee rekisteriin merkinnän siitä, että äänestäjä on käyttänyt äänioikeuttaan ja vahvistaa allekirjoituksellaan sen, että rekisteriin on tehty merkintä ja äänestys on toimitettu laissa säädetyllä tavalla. Lähetekirjeeseen tulostuu kuittausmerkintä, josta selviää ennakoäänestyspaikka, äänestyksen ajankohta, äänestäjän henkilötunnus tai syntymäaika. Vaalikuori ja lähetekirje suljetaan tämän jälkeen lähetekuoreen. Näitä lähetekuoria on säilytettävä ennakoäänestyspaikassa huolellisesti ja luotettavalla tavalla. (VL 57 - 61; Oikeusministeriö 2008)

Ennakoäänestystapahtuma on kuvattu myös alla olevassa kuvassa.

Kuva 1: Äänestystapahtuma (Oikeusministeriö 2008)

4.3.7 Ennakkoäänestyspäivän jälkeiset toimet

Vaalitoimitsijan on huolehdittava siitä, että oman kunnan keskusvaalilautakunnalle osoitetut lähetekuoret toimitetaan keskusvaalilautakunnalle viipymättä ja muiden kuntien keskusvaalilautakunnille osoitetut lähetekirjeet toimitetaan niille postitse tai ensin keskusvaalilautakunnalle ja se toimittaa ne postitse eteenpäin. Tässä toimitaan keskusvaalilautakunnan antamien ohjeiden mukaisesti. (VL 62 §)

Case-kunnassa ennakkoäänestyspäivän jälkeen kaikki lähetekirjeet toimitettiin keskusvaalilautakunnan sihteerille, joka huolehti sitten muiden kuntien keskusvaalilautakunnille menevien postittamisesta.

Koko ennakkoäänestyksen jälkeen tulee leimasimet palauttaa vaalilain mukaan kunnassa olevista ennakkoäänestyspaikoista keskusvaalilautakunnalle. Case-kunnassa myös ne toimitettiin keskusvaalilautakunnan sihteerille. Kaikkia ennakkoäänestysasiakirjoja säilytettiin ohjeiden mukaisesti koko ennakkoäänestysajan huolella varmassa paikassa.

4.3.8 Ennakkoäänestysasiakirjojen tarkistaminen

Kunnan keskusvaalilautakunta tarkastaa kokouksessaan sille saapuneet ennakkoäänestysasiakirjat vaalikuoria avaamatta. Keskusvaalilautakunnan tulee kokoontua niin, että vaalipäivää edeltävänä perjantaina ennen kello 19.00 saapuneet ennakkoäänestysasiakirjat ehditään käsitellä. Määräajan jälkeen saapuneet lähetekuoret jätetään avaamatta, eikä niitä oteta huomioon.

Case-kunnassa keskusvaalilautakunnalle saapuneet ennakkoäänestysasiakirjat tarkastettiin joka aamu. Keskusvaalilautakunta oli valtuuttanut tähän sihteerinsä ja hänen avukseen hallintopalveluiden toimenhaltijan. Keskusvaalilautakunta käsitteli kokouksessaan 24.10.2008 ennakkoäänestysasiakirjat virallisesti ja totesi ennakkoon äänestäneiden lukumäärän. Ennakkoon äänesti 22,8 % äänioikeutetuista.

Äänestys on jätettävä huomioon ottamatta myös, jos ennakkoon äänestänyttä henkilöä ei ole otettu äänioikeusrekisteriin, vaalikuoreen on tehty äänestäjää tai ehdokasta koskeva taikka muu asiaton merkintä, lähetekirje on niin puutteellinen tai epäselvä, ettei varmasti voida vakuuttua siitä, että äänestys on tapahtunut laissa säädetyllä tavalla tai ei voida päätellä, kuka on äänestänyt. Keskusvaalilautakunnan pöytäkirjaan on tehtävä merkintä äänestyksen huomioon ottamatta jättämisestä ja vaalikuori lähetekirjeineen ja -kuorineen liitetään pöytäkirjaan.

Kunnan keskusvaalilautakunta lajittelee hyväksytyt vaalikuoret äänestysalueittain ja laskee vaalikuorien lukumäärän äänestysalueittain ja merkitsee lukumäärät pöytäkirjaan. Hyväksytyt vaalikuoret säilytetään äänestysalueittain lajiteltuina ja lähetekirjeistä eroteltuina avaamattomina varmassa tallessa. Keskusvaalilautakunta merkitsee äänioikeusjärjestelmään ne ennakkoäänestykset, jotka otetaan huomioon, mutta joita ei ole merkitty järjestelmään jo ennakkoäänestyspaikassa. Näitä ovat laitos-, ja kotiäänestys ja mahdollisesti sinä aikana äänestäneet, jolloin vaalitietojärjestelmä ei ole ollut käytössä. (VL 63 §; Oikeusministeriö 2008)

4.4 Vaalipäivä

Kunnallisvaalien vaalipäivä on lokakuun neljäs sunnuntai, vuoden 2008 kuntavaaleissa 26.10.2008, kunnan keskusvaalilautakunnan ilmoittamissa äänestysalueiden äänestyspaikoissa. Äänestyspaikat avataan kello 9.00 ja suljetaan kello 20.00 (VL 144 §).

4.4.1 Vaalipäivän äänestyksen järjestäminen

Vaalipäivän äänestyksessä oli myös käytössä väliaikaisesti sähköinen äänestys määrättyissä kunnissa samoin kuin aiemmin kerrotussa ennakkoäänestyksessäkin. Vaalipäivän äänestys toimitetaan yhtäaikaisesti jokaisessa kunnassa äänestysalueittain. Äänioikeutettu saa äänestää vain siinä äänestysalueessa, joka on merkitty äänioikeusrekisteriin hänen kohdalleen. Tämä on hänelle ilmoitettu postitse saadussa äänioikeudesta kertovassa ilmoituskortissa. Äänestyksen järjestämisestä kullakin äänestysalueella huolehtii vaalilautakunta. (Oikeusministeriö 2008)

Vaalihuoneistossa olevien on noudatettava vaalilautakunnan antamia ohjeita ja määräyksiä eikä äänestyspaikalla ja sen läheisyydessä äänestysaikana saa pitää puheita, jakaa vaalimainoksia eikä yrittää vaikuttaa äänestäjien vaalivapauteen. Äänestyspaikalla tulee olla vaalilautakunnan nimeämä, asianmukaisin tunnusmerkein osoitettu vaaliavustaja, joka äänestäjän pyynnöstä avustaa merkinnän tekemisessä täyttäen äänestäjän toiveen ja säilyttäen vaalilaisuuden. Avustaja ei saa olla ehdokkaana vaaleissa. (VL 72 § ja 73 §)

4.4.2 Äänestystapahtuma

Vaalipäivän alkaessa vaalilautakunnan puheenjohtajan näyttää läsnä oleville ensimmäisille äänestäjille, että vaaliurna on tyhjä sekä sulkee sen jälkeen urnan oikeusministeriön määrämällä tavalla ja avaa päällyksen, jossa vaalilautakunnalle lähetetyt äänestysliput ovat. Vaaliurnaa ei saa avata sen jälkeen, kun se on vaalipäivän äänestyksen alkaessa suljettu ennen kuin äänestyksen päätyttyä ryhdytään laskemaan ääniä. (VL 74 §)

Äänestäjä ilmoittautuu äänestysalueensa äänestyspaikassa. Hän on velvollinen esittämään henkilöllisyytensä kuvallisella henkilöllisyystodistuksella. Vaalilautakunta toteaa hänet äänioikeutetuksi, jonka jälkeen hänelle annetaan äänestyslippu. Tehtyään äänestysmerkinnän äänestyskopissa, äänestäjä antaa taitetun äänestyslipun vaalilautakunnalle leimattavaksi ja äänestäjä pudottaa leimatun äänestyslipun vaaliuuraan. Vaalilautakunta tekee merkinnän vaaliluetteloon äänestäjän äänioikeuden käyttämisestä. Mikäli vaalitietojärjestelmän äänioikeusrekisteri on käytössä, merkintä tehdään siihen. (VL 75 §; Oikeusministeriö 2008)

4.4.3 Vaalipäivän äänestyksen päättäminen ja alustava ääntenlaskenta

Kun vaalilautakunnan puheenjohtaja on julistanut vaalipäivän äänestyksen päättyneeksi vaalihuoneistojen sulkeuduttua kello 20.00, otetaan äänestysliput vaaliurnasta ja lasketaan niiden lukumäärä. Samoin lasketaan niiden henkilöiden lukumäärä, jotka vaaliluetteloon tai äänioikeusrekisteriin tehtyjien merkintöjen mukaan ovat käyttäneet äänioikeuttaan vaalipäivänä. (VL 78 §)

Kun äänestysliput on laskettu, vaalilautakunta tarkastaa ne. Mitättömiksi katsottavat erotetaan eri ryhmäksi. Hyväksyttäviksi katsottavat jaotellaan ehdokkaittain ja niiden lukumäärä lasketaan. Tätä sanotaan alustavaksi ääntenlaskennaksi. Tämän jälkeen äänestysliput laitetaan jaoteltuina kestävään päällykseen, joka suljetaan sinetöimällä. (VL 78 §; Oikeusministeriö 2008)

Vaalilautakunta pitää pöytäkirjaa, johon merkitään päivä sekä äänestyksen alkamisaika ja päättymisaika, läsnä olleet vaalilautakunnan jäsenet, vaaliavustajat ja äänestäjien itsensä valitsevat avustajat, äänestyslipuilla äänestäneiden lukumäärä, annettujen äänestyslippujen kokonaismäärä ja niiden lukumäärä kussakin ryhmässä ehdokkaittain jaoteltuina, päivä ja kellonaika, jolloin äänestysliput suljettiin päällykseen, äänestyslippuja jaoteltaessa ja laskettaessa saapuvilla olleet puolueiden, valitsijayhdistysten ja yhteislistojen vaaliasiamiehet tai heidän valtuuttamansa henkilöt sekä muut läsnä olleet, joilla on ollut siihen oikeus. (VL 79 §)

Pöytäkirjaan merkitään myös ne keskusvaalilautakunnan jäsenet, jotka ovat tuoneet äänestyspaikkaan vaalikuoret sekä heidän tuomiensa vaaliurnaant pantujen äänestyslippujen lukumäärä. Näin menetellään, jos on ollut kyse pienten äänestysalueiden ääntenlaskennan yhdistämisestä. Lopuksi pöytäkirja luetaan, tarkastetaan ja varustetaan vaalilautakunnan puheenjohtajan ja vähintään yhden muun jäsenen allekirjoituksella sekä suljetaan liitteineen päällykseen. Vaalilautakunnan puheenjohtaja ja yksi muu jäsen vievät yhdessä viipymättä äänestysliput ja vaalipöytäkirjan sisältävän lähetyksen kunnan keskusvaalilautakunnalle (VL 79 ja 81 §; Oikeusministeriö 2008).

4.5 Vaalien tuloksen laskenta ja vahvistaminen

4.5.1 Ennakkoäänten laskenta

Keskusvaalilautakunta tarkastaa kokouksessaan ennakkoäänestyksessä annetut hyväksytyissä vaalikuorissa olevat äänestysliput. Kokous saadaan aloittaa vaalipäivänä aikaisintaan kello 15.00 tai erityisestä syystä keskusvaalilautakunnan harkinnan mukaan aikaisemminkin, kuitenkin aikaisintaan kello 12.00, yleensä mikäli ennakkoääniä on runsaasti. (VL 85 - 86 §) Ennakkoäänten tulisi olla laskettuna kello 20.00 mennessä (Oikeusministeriö 2008).

Ennakkoäänät lasketaan äänestysalueittain. Mitättömiksi todettavat äänestysliput erotetaan eri ryhmäksi ja niiden lukumäärä lasketaan myös. Äänestysliput jaotellaan ehdokkaittain ja lasketaan.

Äänestyslippu on mitätön vaalilain 85 §:n mukaan, jos

- vaalikuoreessa on useampia tai muitakin kuin yksi äänestyslippu
- vaalikuoreen on tehty äänestäjää tai ehdokasta koskeva tai muu asiaton merkintä
- äänestyslippuna on käytetty muuta kuin oikeusministeriön painattamaa äänestyslippua
- äänestyslippua ei ole leimattu
- ehdokkaan numero on merkitty siten, ettei selvästi ilmene, ketä ehdokasta se tarkoittaa
- äänestyslippuun on kirjoitettu äänestäjän nimi tai erityinen tuntomerkki taikka siihen on tehty muunlainen asiaton merkintä.

Keskusvaalilautakunta tallentaa keskitettyyn laskentajärjestelmään hyväksytyjen vaalikuorten lukumäärän (=ennakkoäänten määrä) aikaisintaan perjantaina 24.10.2008 kello 19.00 jälkeen ja viimeistään lauantaina 25.10.2008 ennen kello 17.00 ja vaalipäivänä kello 20.00 mennessä ennakkoäänestyksen tuloksen, joka on kunkin ehdokkaan saama äänimäärä, mitättömien äänten määrä ja äänten kokonaismäärä. (Oikeusministeriö 2008)

Case-kunnassa ennakkoääntenlaskennassa todettiin mitättömiksi ja samalla hylättäväksi 6 äänestyslippua. Lipuista kaksi oli tyhjää ja neljässä oli erityinen tuntomerkki tai muu asiaton merkintä.

4.5.2 Alustava ääntenlaskennan tulos ja tiedottaminen

Keskusvaalilautakunta kokoaa äänestysalueittain vaalipäivänä äänestäneiden lukumäärän kello 21.00 mennessä ja vaalipäivän äänestyksen alustavan tuloksen kello 22.30 mennessä ja yhdistää tiedot koko kunnan tulokseksi sekä tallentaa tiedot tuloslaskentajärjestelmään vaalipäi-

vänä äänestäneiden lukumäärän kello 21.30 mennessä ja vaalipäivän äänestyksen alustavan tuloksen kello 23.00 mennessä. Tietojen tarkistamisen jälkeen tulos voidaan tiedottaa. (Oikeusministeriö 2008)

Vaalipäivänä keskusvaalilautakunnan apuna case-kunnassa työskenteli kaksi hallintopalveluiden toimenhaltijaa, lähinnä ennakkoäänentelaskentaan ja tulospalveluun liittyvissä tehtävissä. Koska vaalipäivä oli sunnuntai, työ tehtiin toimenhaltijoiden ylityönä. Ylityötä muodostui heille molemmille normalityötunneiksi laskettuna noin 13,5 tuntia. (Viitanen, 2009)

4.6 Tarkastuslaskenta ja tuloksen vahvistaminen

Tarkastuslaskenta suoritetaan vaalipäivän jälkeisenä päivänä, näissä kunnallisvaaleissa maanantaina 27.10.2008, kello 9.00 alkavassa keskusvaalilautakunnan kokouksessa. Tarkastuslaskennassa päätetään myös, mitkä äänestysliput ovat mitättömiä ja jätetään huomioon ottamatta. Kunkin ehdokkaan saamat hyväksyttävät äänet ennakkoäänestyksessä ja vaalipäivän äänestyksessä lasketaan yhteen. (VL 87 §)

Jos äänimäärät tai vertausluvut ovat yhtä suuret, niiden keskinäinen järjestys arvotaan. Arvonta voidaan suorittaa 3. päivänä vaalipäivän jälkeen kello 18.00 aloitettavassa keskusvaalilautakunnan kokouksessa, jossa vaalien tulos vahvistetaan. Näissä kunnallisvaaleissa tulos vahvistettiin keskiviikkona 29.10.2008. Keskusvaalilautakunta vahvistaa em. kokouksessa ne äänimäärät ja vertausluvut, jotka kukin ehdokas on saanut, mahdollisten arvontojen tulokset, mitättömien äänten määrän ja äänten kokonaismäärän. Pöytäkirjaan merkitään vahvistetut äänimäärät ja vertailuluvut sekä kunkin valtuutetuksi tai varavaltuutetuksi valitun nimi sekä arvo, ammatti tai toimi (VL 91 §, 95 § ja 98 §).

Keskusvaalilautakunnan on viipymättä annettava tieto vaalien tuloksesta oikeusministeriölle vaalitietojärjestelmän keskitettyyn laskentajärjestelmään merkitsemällä. Lisäksi sen on viipymättä julkaistava vaalien tulos laittamalla nähtäville sen sisältämä pöytäkirja valitusosioitukseineen kunnan julkisten kuulutusten ilmoitustaululle seitsemän päivän ajaksi. Tämän lisäksi sen on annettava valtuustolle luettelo valtuutetuksi valituista ja heidän varajäsenistään ja tiedotettava siitä sillä tavalla, kuin kunnan ilmoitukset kunnassa julkaistaan. (VL 95 §; Oikeusministeriö 2008)

Pöytäkirjan liitteeksi keskusvaalilautakunta ottaa tuloslaskentajärjestelmästä ainakin seuraavat raportit:

- ryhmien kannatus ja muutos edellisistä vaaleista
- ryhmittäin ehdokkaiden äänet
- valtuutetuiksi ja varavaltuutetuiksi valitut vertausluvuittain
- ehdokkaat vertausluvuittain

- ehdokkaiden äänet, koko kunta
- ehdokkaiden äänet äänestysalueittain
- äänestysaktiivisuus kunnassa
- äänestysaktiivisuus sukupuolen mukaan kunnassa.

(Oikeusministeriö 2008)

Case-kunnan keskusvaalilautakunnan vaalipäivän jälkeisessä kokouksessa ääntenlaskennan tarkistuksessa hylättiin kaikkiaan 22 äänestyslippua, varsinaisen vaalipäivän äänestyksessä 16 lippua ja aikaisemmin mainitut ennakoäänestysliput, joita oli 6 kappaletta. Hylättyjen määrä oli 0,5 % kaikista äänistä. Äänestysprosentti kunnassa oli 64,6 %, kun se valtakunnallisesti oli 61,28 %.

5 Vaalien jälkeiset toimenpiteet

5.1 Asiakirjojen arkistointi

Oikeusministeriön vaaliohjeiden mukaan kunnallisten vaalien asiakirjojen säilytysajat on vahvistettu edelleen voimassa olevilla Kansallisarkiston päätöksellä 13.5.1994 (VA S 41/94) ja oikeusministeriön määräyksellä 10.10.1994 (989/610/94 OM). Asiakirjojen säilyttämisestä ja hävittämisestä vastaa keskusvaalilautakunta.

Pysyvästi säilytettäviä ovat:

- vaaliluettelot
- äänioikeusrekisteristä tulostettu ennakkoon äänestäneiden luettelo
- keskusvaalilautakunnan pöytäkirjat ja niiden muut kuin alla mainitut liitteet.

Kun seuraavat kunnallisvaalit vuonna 2012 on toimitettu, voidaan hävittää:

- kunnallisvaalien äänestysliput
- pöytäkirjaan liitetyt huomioon ottamatta jätetyt vaalikuoret lähetekirjeineen ja läheteuorineen
- huomioon ottamatta jätetyt avaamattomat lähetekuoret, jotka ovat saapuneet keskusvaalilautakunnalle säädetyn määräajan jälkeen
- keskusvaalilautakunnan lähettämien kirjeiden toisteet
- keskusvaalilautakunnalle saapuneet kirjeet ja muut asiakirjat
- ehdokashakemukset liitteineen sekä ilmoitukset vaaliliitoista ja yhteisliitoista
- keskusvaalilautakunnalle annetut valtakirjat
- kotiäänestyslomakkeet
- tuloslaskelmat, joita ei ole liitetty pöytäkirjaan
- vaalilautakunnilta saapuneet pöytäkirjat.

Kunnallisvaalien tuloksen tultua lainvoimaiseksi tulee hävittää, esimerkiksi polttamalla:

- käytetyt ennakoäänestyksen lähetekirjeet
- ennakoäänestäjistä pidetyt luettelot
- käytetyt lähetekuorten kuittauslista-lomakkeet
- kuulutusten kaksoiskappaleet

Heti vaalitoimituksen päättymisen jälkeen voidaan hävittää:

- käytetyt lähetekuoret
- käytetyt vaalikuoret
- käyttämättömät äänestysliput.

Käyttämättömien asiakirjojen sekä tarvikkeiden ja kalusteiden säilyttäminen

Keskusvaalilautakunnan tulee säilyttää seuraavia yleisiä vaaleja varten, jotka ovat europarlamenttivaalit kesäkuussa 2009, käyttämättömät lähetekuoret, vaalikuoret, kotiaänestyslomakkeet, lähetekirjelomakkeet, käyttämättömät lähetekuorten kuittauslista-lomakkeet ja vaalipöytäkirjalomakkeet. Sen tulee säilyttää myös sinetöimisnauhat, sinetöimisnauhan katkaisulaitteet, vaalileimasimet, vaaliurnat ja äänestyskopit tulevaa käyttöä varten. (Oikeusministeriö 2008)

5.2 Vaalirahoitukseen liittyvät tehtävät

Laissa ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta säädetään ehdokkaan vaalikampanjan rahoituksen ilmoittamisesta kunnallisvaaleissa. Jokainen valtuutetuksi ja varavaltuutetuksi valittu on velvollinen tekemään ilmoituksen vaalirahoituksestaan kunnan keskusvaalilautakunnalle kahden kuukauden kuluessa vaalien tuloksen vahvistamisesta eli vuoden 2008 kunnallisvaaleissa viimeistään 29.12.2008.

Keskusvaalilautakunta voi valtuuttaa henkilöstönsä, esimerkiksi sihteerinsä huolehtimaan ilmoitusten vastaanotosta ja nähtävillä pidosta. Ilmoitukset ovat julkisia ja yleensä kunnat julkaisevat ne internet-sivuillaan. Keskusvaalilautakunnalle toimitetut ilmoitukset tulee säilyttää kolme vaalikautta eli 12 vuotta. Näin vuoden 2008 kunnallisvaaleissa tehdyt ilmoitukset voidaan hävittää vuoden 2020 jälkeen.

Case-kunnassa keskusvaalilautakunta valtuutti sihteerinsä tai yhden hallintopalveluiden toimihenkilön vastaanottamaan ilmoituksia valtuutettujen ja varavaltuutettujen vaalirahoituksesta.

5.3 Vaalikustannukset

Oikeusministeriö vastaa seuraavista kustannuksista:

- äänioikeusrekisterin, valtakunnallisen ehdokasrekisterin, äänestyspaikkarekisterin sekä muiden vaaleissa käytettävien oikeusministeriön tietojärjestelmien ja tuloslaskentaohjelmistojen kustannuksista
- ilmoituskorttien laatimisesta ja niiden lähettämisestä äänioikeutetuille aiheutuvista kustannuksista
- äänestyslippujen, vaaliluetteloiden ja muiden vaaliasiakirjojen sekä vaalileimasinten, sinetöimisvälineiden ja vaaliurnien valmistamisesta sekä niiden lähettämisestä kuntien keskusvaalilautakunnille aiheutuneista kustannuksista
- ennakkoäänestyksen lähetekuorten postittamisesta aiheutuneista kustannuksista
- ennakkoäänestyksen järjestämisestä ulkomailla aiheutuvista kustannuksista.

Kunta taas vastaa kunnan keskusvaalilautakunnan, vaalilautakuntien, vaalitoimikuntien, yleisten ennakkoäänestyspaikkojen vaalitoimitsijoiden ja kotiaänestyksen vaalitoimitsijoiden toiminnasta aiheutuneista sekä muista vaalien toimittamisesta aiheutuneista kustannuksista. (VL 188 §) Kuluja syntyy kokouspalkkioista, matkakustannuksista, sihteerin palkkiosta, ylityökorvauksista sekä materiaalikustannuksista.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Vaalilainsäädäntö ja -ohjeisto on hyvin tarkkaa ja yksityiskohtaista, lähes jokainen työvaihe on joko kirjattu lakiin tai lain perusteella oikeusministeriön antamiin vaaliohjeisiin. Prosessia kuvatessani koin jossain vaiheessa ongelmallisiksi juuri nämä tarkat säännökset ja ohjeet, koska kuvauskielikin muuttui helposti samanlaiseksi. Ennakkoäänestyksessä vaalitoimitsijana toimiessani koin selkeiden ohjeiden taas helpottavan toimintaa, toisaalta oli toimittava juuri niiden mukaisesti, koska toimi virkavastuulla.

Aikataulullisesti työn valmistuminen venyi alkuperäisestä suunnitelmasta huomattavasti omassa virkatyössäni alkusyksystä 2007 ja 2008 tapahtuneiden muutosten vuoksi ja toisaalta vuodenvaihteen tilinpäätöskiireiden vuoksi ja muuttuipa työn aihekin siitä mitä olin alun perin suunnitellut.

Tämän työn toteuttamisen kannalta harjoittelun kautta saatu käytännön tutustuminen tarkemmin koko kunnallisvaaliprosessiin, lakeihin ja ohjeisiin, oli erittäin valaisevaa ja mielenkiintoista. Tämä selvensi entisestään kunnallisvaaleihin liittyvää tietämystäni ja aikaisemmassa työpaikassa saamiani kokemuksia ennakkoäänenten kirjauksessa ja laskennassa mukana olleena joskus 1980-luvulla sekä tietenkin äänestäjänä, niin ennakkoon kuin vaalipäivänäkin.

Kuntavaalien järjestämisessä on useita tapoja, toiset kunnat, kuten case-kuntani, hoitaa vaalien järjestämisen itse omaa henkilökuntaa apuna käyttäen. Toiset kunnat ovat järjestäneet niin, että keskusvaalilautakunnan sihteerinä ei toimi kunnan viranhaltija eikä myöskään ennakkoäänestyksen vaalitoimitsijoina ole kunnan henkilökuntaa, vaan keskusvaalilautakunta on nimennyt tehtävään ulkopuolisia työntekijöitä tai nimennyt ennakkoäänestyspaikaksi posti-konttoreita, jolloin niiden työntekijät on nimetty vaalitoimitsijoiksi.

Olipa järjestäminen hoidettu millä tavalla tahansa, vastuu ja hoitamisesta aiheutuvat kustannukset ovat kunnan keskusvaalilautakunnan. Vertailua eri järjestämistapojen aiheuttamista kustannuksista ei ollut tässä työssä mahdollista tehdä eikä aineistossa, johon olen tutustunut, ole sitä selvitetty. Jotain kertonee se, että case-kunnan keskusvaalilautakunta totesi ennakkoäänestyspaikkaa nimitessään, että ennakkoäänestyspaikan sijaitessa kunnantalon yhteis- palvelupisteessä, on kaikki tietoliikenneyhteydet olemassa ja äänestystapahtuma hoituu joustavasti ja taloudellisesti.

Kunnan vaalitehtävissä työskentelevät viran- ja toimenhaltijat ovat olleet mukana jo useissa vaaleissa ja näin heillä on kokemusta ja osaamista hoitaa vaalitehtäviä. Hallintojohtajan työpanos vaaleissa on viranhaltijoista suurin, hänen mukaansa vaalityön määrä muun työajan lisäksi vastaa noin kahden viikon työtuntimäärää. (Viitanen, 2009)

Tutustuttuani lakeihin ja niiden pohjalta annettuihin selkeisiin ja yksityiskohtaisiin ohjeisiin vaaliviranomaisten tehtävistä sekä vaalitietojärjestelmästä ja vaalityössä tekemiäni havaintojen perusteella ja myös, koska vaalit sujuivat näin järjestettynä ongelmitta, tulin siihen tulokseen, että mitään syytä muuttaa järjestämistapaa case-kunnassa ei mielestäni ole, eikä varsinaisia kehittämistarpeita tullut esille.

Vaikka vaalien aikataulut olivat kireät ja tarkkaan määritellyt ja kuntavaalien järjestäminen vaaleista työläintä ja vaikka vaalityö vaati aikaa ja keskittymistä ja erityistä huolellisuutta, kaikki sujui erittäin hyvin ja ainakin ennakkoäänestyspaikassa käyneet äänestäjät olivat tyytyväisiä asiantuntevaan ja ystävälliseen palveluun. Myös omat, muut kuin vaalityöt, tulivat hoidetuiksi eikä ilmennyt vaalityöstä johtuvia viivästyksiä.

Lähteet

Kirjallisuus

Harjula, H. & Prättälä, K. 2007. Kuntalaki, taustat ja tulkinnat. 7. uudistettu painos. Helsinki: Talentum

Miettinen, T. (toim.) 2002. Kansanvalta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino

Paloheimo, H. (toim.) 2005. Vaalit ja demokratia Suomessa. Porvoo; Helsinki: WSOY

Tarasti, L. 2006. Vaali- ja puoluelainsäädäntö. 5. osin laajennettu painos. Helsinki: Edita

Virallislähteet

Keskusvaalilautakunnan pöytäkirjat. 2008. Lopen kunta

Vaaliohjeet 1-4. Oikeusministeriö 2008.

Vaalitietojärjestelmän käyttöohjeet (VAT-ohjeet) 5. Oikeusministeriö 2008

Elektroniset lähteet

Oikeusministeriö - Vaalit. Tulostettu 19.3.2009.

www.vaalit.fi/14167.htm

Suomen Kuntaliitto - Kuntavaalit. Tulostettu 24.3.2009.

<http://www.kuntavaalit.fi/>

Väestörekisterikeskus. Tulostettu 24.3.2009.

[http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/C0BF2954BE9BDCD4C225753E001F07D2/\\$file/081231.htm](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/files.nsf/files/C0BF2954BE9BDCD4C225753E001F07D2/$file/081231.htm)

Haastattelut

Viitanen, K. 2008. Koulutustilaisuus 22.8.2008. Lopen kunta. Loppi.

Viitanen, K. 2009. Haastattelu 29.3.2009. Lopen kunta. Loppi

Kuvat

Kuva 1: Äänestystapahtuma 23

Liitteet

Liite 1 Määräaikoja 26.10.2008 toimitettavissa kunnallisvaaleissa

MÄÄRÄAIKOJA 26.10.2008 TOIMITETTAVISSA KUNNALLISVAALEISSA

Järjestysnumerot oikealla olevassa sarakkeessa osittavat, monentenako päivänä ennen vaalipäivää tai vaalipäivän jälkeen toimenpide on suoritettava.

Oikeusministeriön päätös valitsijayhdistysten perustajajäsenten vähimmäismäärästä eräissä kunnissa	Toukokuu 2008	
Valittavien valtuutettujen lukumäärä määräytyy väestötietojärjestelmässä olevan kunnan asukasluvun mukaan	Lauantai 31.5.2008 kello 24	
Yleiset ennakkoäänestyspaikat kotimaassa ja ulkomailla sekä vaalipäivän äänestyspaikat viedään äänestyspaikkarekisteriin	Perjantai 5.9.2008 (viimeistään)	51.
Oikeusministeriön ilmoitus keskusvaalilautakunnille puolerekisteriin merkittyjen puolueiden nimenkirjoittajista	Maanantai 8.9.2008 (viimeistään)	48.
Väestörekisterikeskus perustaa äänioikeusrekisterin	Keskiviikko 10.9.2008 [Tietolähde: väestötietojärjestelmä 5.9.2008 kello 24]	46.
Äänioikeusrekisterin nähtävillä pito maistraateissa aloitetaan	Maanantai 15.9.2008	41.
Vaaliasiamiehet antavat ehdokashakemukset keskusvaalilautakunnille	Tiistai 16.9.2008 ennen kello 16 (viimeistään)	40.
Keskusvaalilautakuntien kokoukset: ehdokashakemusten tarkastaminen ja mahdolliset huomautukset vaaliasiamiehille sekä puolueiden, yhteislistojen ja valitsijayhdistysten keskinäisen järjestyksen määrääminen ehdokaslistojen yhdistelmää varten	Maanantai 22.9.2008	34.
Vaaliasiamiehet tarvittaessa huomautusten johdosta oikaisevat tai täydentävät ehdokashakemuksia	Keskiviikko 24.9.2008 ennen kello 16	32.
Keskusvaalilautakunnat ratkaisevat ehdokashakemukset sekä tekevät päätökset vaaliliittoa ja yhteislistaa koskevien ilmoitusten johdosta	Keskiviikko 24.9.2008 kello 16 jälkeen	32.
Keskusvaalilautakunnat laativat ehdokaslistojen yhdistelmät	Torstai 25.9.2008	31.

Väestörekisterikeskus lähettää ilmoituskortit äänioikeutetuille	Torstai 2.10.2008 (viimeistään)	24.
Ennakoäänestyksen aloittaminen suomalaisessa laivassa	Keskiviikko 8.10.2008	18.
Äänioikeusrekisteriä koskevat oikaisuvaatimukset viimeistään tehtävä maistraatille	Perjantai 10.10.2008 ennen kello 16 (viimeistään)	16.
Maistraatin on viimeistään ratkaistava äänioikeusrekisteriä koskevat oikaisuvaatimukset ja annettava päätökset tiedoksi asianosaisille	Maanantai 13.10.2008 (viimeistään)	13.
Väestörekisterikeskus ja maistraatti tekevät oikaisuvaatimukseen annetuista ratkaisuksista ja itseoikaisuina tehdyistä päätöksistä aiheutuvat merkinnät äänioikeusrekisteriin	Tiistai 14.10.2008 ennen kello 12	12.
Äänioikeusrekisteri lainvoimainen	Tiistai 14.10.2008 kello 12	12.
Kotiaänestykseen viimeistään ilmoittauduttava	Tiistai 14.10.2008 ennen kello 16	12.
Ennakoäänestys kotimaassa	Keskiviikko 15.10.2008 – tiistai 21.10.2008	11. – 5.
Ennakoäänestys ulkomailla	Keskiviikko 15.10.2008 – lauantai 18.10.2008	11. – 8.
VAALIPÄIVÄ	Sunnuntai 26.10.2008	
Keskusvaalilautakunnat suorittavat äänten tarkastuslaskennan	Maanantai 27.10.2008	1.
Keskusvaalilautakunnat vahvistavat vaalien tuloksen kunnissa	Keskiviikko 29.10.2008 kello 18	3.
Vaalirahoitusilmoituksen tekeminen keskusvaalilautakunnalle (valtuutetut ja varavaltuutetut)	Maanantai 29.12.2008 (viimeistään)	